

75 jaar bevrijding 2019/20

Herdenking Market Garden en Slag om de Schelde

Het westen van Nederland bereidt zich voor om volgend jaar, op 5 mei 2020, het einde van de Duitse bezetting op grootse wijze te herdenken. Anders ligt dat in het zuiden. Daar vond in 1944 de geallieerde opmars plaats, die ons grondgebied ten zuiden van de grote rivieren in de loop van september en oktober bevrijdde. Vele feesten en herdenkingen vinden er dan ook een half jaar eerder plaats dan in het westen en noorden.

Door Max van den Berg

De provincies Zeeland, Limburg, Brabant en Gelderland hebben omvangrijke programma's op stapel staan. Uit een vrucht van commerciële en toeristische plannen halen we de meest educatieve en historisch belangwekkende gebeurtenissen naar voren. Vele zijn door de lokale bevolking zelf voorgesteld en georganiseerd.

Zeeland: vlootparade

De aftrap voor de herdenking van 75 jaar vrijheid

vindt plaats op 31 augustus 2019 in Terneuzen: een vlootparade met schepen en amfibievoertuigen die destijds een grote rol hebben gespeeld bij de Slag om de Schelde. Op de kade worden honderd zeecontainers geplaatst. Daarin komen exposities, lezingen, muziek en films; discussies zullen er ook een plaats krijgen.

De Zeeuwen gaan er terecht van uit dat de Slag om de Schelde in de beschrijving van de Tweede Wereldoorlog erg wordt ondergewaardeerd.

Engelsen landen op Walcheren.

Luisterplek van de Liberation Route.

Slag om de Schelde.

Bij de gevechten, die zich tussen 2 oktober en 8 november 1944 afspeelden, kwamen 12.873 geallieerden en 12.000 Duitse soldaten om het leven. Bovendien werden 41.000 Duitse soldaten gevangen genomen. Het is dan ook geen wonder dat de bevrijdingsmusea in de plaatsen Axel, Westkapelle, Nieuwdorp, Groede en op Tholen elk een lokaal aspect van de bevrijdingsoorlog weergeven. Een nieuwe, groots opgezette speelfilm over de Slag om de Schelde is in voorbereiding.

Brabant: zuilen met een verhaal

Op 14 september 1944 trokken geallieerde troepen bij Sint-Oedenrode Brabant binnen. De bedoeling was om in één ruk Nijmegen en Arnhem te bereiken, de bruggen over de grote rivieren te bezetten om van daar uit naar Duitsland door te stoten. Dit mislukte, omdat de Duitse weerstand groter was dan gedacht en de problemen van het ter-

rein waren onderschat. Centraal bij de 75-jarige herdenking van de bevrijding in Brabant staat een omvangrijke colonne van militaire voertuigen die in twee etappes zich een zelfde weg baant door Brabant. Er wordt kort stilgestaan bij Veghel, waar destijds een hardnekkig gevecht woedde. Daarna trekt de colonne verder om via Wijchen in Nijmegen aan te komen. Langs deze weg kunnen bij tientallen zogenaamde luisterposten via de iPhone lokale verhalen uit oorlog en verzet worden opgepikt.

Een greep uit deze ruim 100 spots:

Luisterpost 103 In Bladel worden 22 Britse para's die uit neergeschoten vliegtuigen sprongen door de verzetsbeweging in de bossen verstoppt.

Luisterpost 104 Bij de verkenning van een brug over de Dommel drinken Engelse soldaten op hun gemak een biertje in Café Brabant.

Luisterpost 106 In Aalst valt door dichte mist de

strijd enkele uren stil. Canadese soldaten laten hun haar knippen.

Luisterpost 112 De brug over de Dommel bij Nuenen wordt door een Duitse pantsergroep benaderd. Tuinman Willem Hikspoors weet hen te overtuigen dat de brug de tanks niet kan houden. De Duitsers trekken zich terug. De brug wordt in 1984 naar Willem vernoemd.

Luisterpost 3 In Overasselt treedt midden oktober de beroemde artieste Josephine Baker vier dagen op in café Van Lin met een achtkoppige band. De soldaten gaan uit hun bol.

Een kaart met al deze luisterposten is op te vragen bij de lokale VVV en op internet via Liberation Route Brabant.

Brabantse oorlogs- en verzetsmusea versterkt

De provincie Brabant is van mening dat de herinnering aan de bevrijding een stevig vast gegeven moet worden. Zo zijn forse subsidies verstrekt om enkele oorlogs- en verzetsmusea uit te breiden, te vernieuwen en te actualiseren. Oorlogsmuseum Overloon krijgt 1,5 miljoen euro. Hier zal op 9 november 's avonds de veldslag om Overloon in het donker worden nagespeeld. Concentratiekamp Vught krijgt een subsidie van 1 miljoen die besteed wordt aan de verdere uitbouw van het kamp. In Breda wordt een Generaal Maczek Memorial opgericht als waardering voor de commandant die met zijn Poolse troepen de stad bevrijdde. Eindhoven organiseert een fakkeloptocht en ontvangt soldaten van de 1e Amerikaanse Airborne Divisie en het 2e Britse Leger. Een groep wielrenners haalt uit het Normandische Bayeux het vrijheidsvuur dat op het stadhuisplein wordt ontstoken. Persoonlijke verhalen van 75 Brabanders uit verzet en oorlog worden gepubliceerd. Radio Brabant zal uitvoerig op de bevrijdingsgebeurtenissen ingaan.

Limburg: honderd plannen

De geallieerde troepen betraden in Zuid-Limburg voor het eerst Nederlands grondgebied. Op 12 september 1944 wordt het dorp Mesch, onder Maastricht, bevrijd. Twee dagen later bezetten de troepen Maastricht, de eerste stad die van de Duitsers verlost wordt. Binnen een week wordt heel Zuid-Limburg, op Kerkrade na, bevrijd. Op 20 september stopt de geallieerde opmars bij Susteren. De rest van de provincie verandert in een bloedig slagveld waar pas op 3 maart 1945 een einde aan komt. De

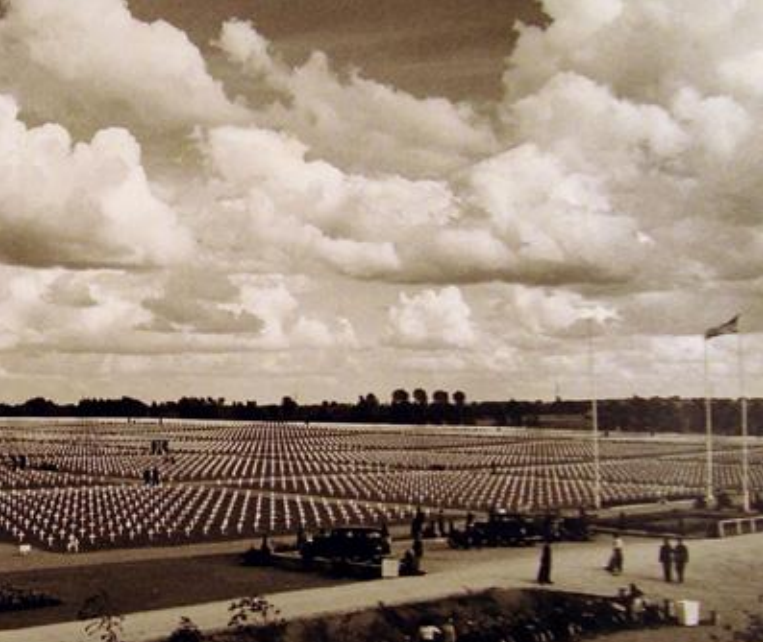

Amerikaanse oorlogsbegraafplaats Margraten.

Informatieplekken in heel Nederland vindt u op de website liberationroute.nl

zware strijd in de Peel, de ontruiming van Limburg ten oosten van de Maas, waarbij 80.000 burgers gedwongen worden naar Friesland en Groningen te evacueren, de tankslag bij Overloon, de executie van tientallen onderduikers door fanatieke SS-ers: het heeft diepe sporen nagelaten in de Limburgse gemeenschap. Het is dan ook geen wonder dat de oproep van het provinciebestuur aan de bevolking om met initiatieven te komen voor de herdenking van 75 jaar bevrijding grote weerklank vond. Meer dan honderd voorstellen werden ingediend, kregen goedkeuring en een subsidie van 2 miljoen euro.

Bij Herkenbosch werden talrijke Russische vrouwen, die als dwangarbeidster waren ingezet, op gruwelijke wijze vermoord.

Grotten, musea, begraafplaatsen, synagoge en feesten

De grotten van Maastricht en Valkenburg hebben in de bezettingstijd een belangrijke rol gespeeld bij onderduik en geheime opslag. U krijgt het allemaal te horen bij de vrijheidsexcursies die er gegeven worden. Museum Eyewitness in Beek brengt met veel materiaal en diorama's de verwoede strijd in Noord-Limburg in beeld. De oorlogsbegraafplaatsen Margraten (Amerikanen) en Ysselsteyn (Duitsers) met respectievelijk 8301 en 31.598 graven spelen ook een rol bij herdenkingen. Bij Margraten worden plechtig de doden herdacht en de bevochte vrijheid beklemtoond. Bij Ysselsteyn gaat het meer om een vermaan, de waanzin van de oorlog. Opmerkelijk veel Joden hebben in Limburg de holocaust overleefd (bijna 50%). In Zuid-Limburg werden velen ondergebracht op schuilplekken door bemiddeling van gereformeerde predikan-

ten, terwijl in het noorden van de provincie katholieke geestelijken, veelal kapelaans, in overleg met boeren veel Joodse onderduikers onderbrachten. In de gerestaureerde synagoge van Meerssen worden in het kader van 75 jaar vrijheid lezingen en muzikale avonden georganiseerd. Natuurlijk vindt de aftrap van de volksbevrijdingsfeesten plaats in Mesch, het eerst bevrijde dorp in Nederland.

Liberation Route ook door Limburg

Luisterpost 213 12 september 1944 naderen de Amerikanen het dorp Mesch. Voor het eerst geallieerden op Nederlandse bodem. De Duitsers zijn in paniek. Met paard en wagen worden gestolen goederen weggevoerd. Café Van Hoven wordt noodhospitaal, enkele soldaten verschuilen zich in de boomgaarden en wachten in spanning af.

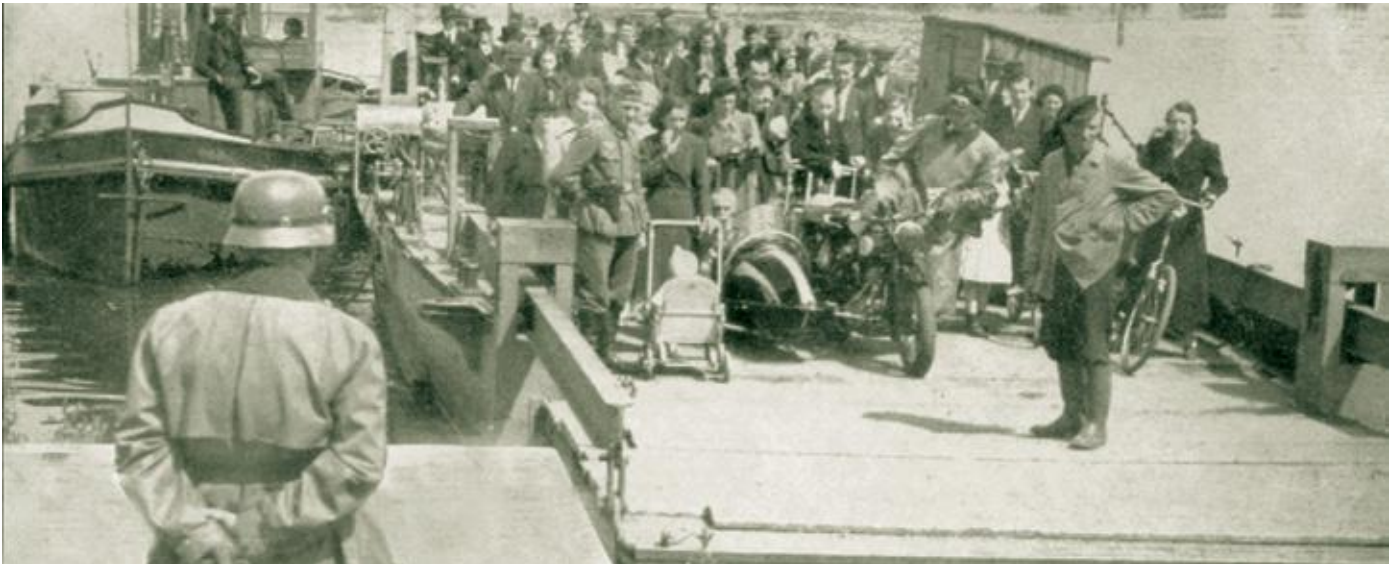
Luisterpost 212 Op 13 september bereiken de Amerikanen Margraten. Hier wordt op een gebied van 25 ha. een grote Amerikaanse begraafplaats ingericht. Er liggen 8301 graven met een naam en in een muur staan de namen van 1722 vermiste soldaten. De slachtoffers werden destijds door zwarte soldaten verzameld en ter aarde besteld.

Luisterpost 205 De strijd in het veenmoeras van de Peel is uitputtend. Duitse soldaten zitten dagenlang in onder water gelopen schuttersputjes en het moreel daalt. Soldaat Theodoor Kremer, die gewonden met een kruitwagen moet wegbrengen, ziet het niet meer zitten en deserteert.

Luisterpost 210 In Herkenbosch komen enkele duizenden Poolse en Russische meisjes en vrouwen aan. Zij worden gedwongen verdedigingswerken langs de Maas aan te leggen. Zij worden slecht behandeld, geslagen en verkracht. Wie niet hard genoeg werkt, wordt gefusilleerd. De bewoners gaan goed met hen om en enkele burgers leren woorden Pools en Russisch. Enkele dwangarbeiders zijn na de bevrijding in Herkenbosch gebleven.

Luisterpost 206 De Maaspont bij Kessel is al zwaar beladen met paarden, Duitse soldaten en burgers. De SS-commandant wil nog meer soldaten overzetten. De veerman weigert, maar moet onder dreiging toegeven. De pont kapseist in het midden van de rivier. 23 soldaten en burgers verdrinken. Enkelingen zijn nooit teruggevonden.

Luisterpost 4 In Mook, bevrijd op 17 september, vallen talrijke doden aan Amerikaanse kant. Het dorp wordt echter heroverd door de Duitsers en na een middag vechten opnieuw bevrijd. De ouders van Eric Holmes krijgen bericht dat hun zoon is

Overbelaste pont bij Kessel aan de Maas.

gesneuveld. Maar waar is Eric begraven? Na intensief speurwerk van lokale bewoners wordt zijn graf na 40 jaar ontdekt aan de zuidzijde van de kerk. Er zijn in totaal ruim 200 luisterposten in Limburg die op te vragen zijn, compleet met landkaart, op internet bij Liberation Route, bij 75 jaar vrijheid in Limburg en bij het provinciebestuur.

Gelderland in teken van Market Garden

In de provincie Gelderland heeft de strijd bijna negen maanden geduurd, waren de verwoestingen omvangrijk en het heeft geleid tot een groot aantal slachtoffers. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er door allerlei overheidsinstanties niet minder dan 50 miljoen euro wordt uitgetrokken om 75 jaar vrijheid op een waardige en educatieve wijze te vieren. Daartoe is een uitgebreid en wel erg strak gestructureerd programma opgezet dat de provincie in vijf regio's opdeelt, elk met een eigen plan plus een aantal grensoverschrijdende experimenten. De opzet is zo omvangrijk dat we ons beperken tot de voornaamste gebeurtenissen.

Airborne Arnhem

In september is er een omvangrijke luchtshow met honderden parachutisten die op de Ginkelse Heide neerkomen, Wings of Freedom. In Arnhem zal bij de John Frostbrug een spectaculaire lichtshow worden opgevoerd onder de titel Bridge to the Liberation Experience. Het Gelders Orkest zal naast het War Requiem ook de Arnhemse Psalm uitvoeren. Er is speciale aandacht voor de Poolse para's in Driel. Zij hebben het door hun standvastigheid mogelijk gemaakt dat honderden Britse para's konden

Lichtshow bij de John Frostbrug in Arnhem.

ontsnappen. Bij Driel komt een luchtlanding van Poolse para's, een kerkdienst en een Pools informatiepunt. In Ede en Renkum zijn educatieve Airborne wandelingen uitgezet. In de Airborne regio verder tientallen kransleggingen, lezingen en bijeenkomsten. In Arnhem is bij de brug over de Rijn een nieuw informatiecentrum geopend over de oorlogsgeschiedenis van die stad.

Nijmegen

De stad heeft 2500 Canadese jongeren uitgenodigd. Met de Nederlandse jeugd zal een Sunset March worden georganiseerd. Over de inundaties, onder andere van delen van de Betuwe en langs de rivieren, is in samenwerking met het Duitse Kranenburg de expositie 'Water als wapen' georganiseerd. Daar omheen komen wandel- en fietstochten met informatieborden langs de weg. Gelijktijdig komt er een tentoonstelling over WOII-kunst. Een speciale krant *Remember September* zal het daglicht zien. Het Nationale Bevrijdingsmuseum in

Groesbeek heeft een speciale expositie met film en beeld over WOII. In hetzelfde gebied komen Amerikaanse para's naar beneden. Publiektrekkers zullen ongetwijfeld het naspelen van de Waaloversteek zijn en een grote mars van oude legervoertuigen door het Nijmeegse. Aan de voet van de Waalbrug is een permanente informatieplek ingericht over de bevrijdingsgevechten in en rond Nijmegen.

Betuwe

In de Betuwe werd 198 dagen onafgebroken gevochten, de helft van het gebied onder water gezet en werden 198 vliegtuigen neergeschoten. 60.000 burgers moesten evacueren. Een deel van

Woeste Hoeve, sprekend detail van het monument.

Apeldoornse Bos, monument ter herdenking van weggevoerde Joodse patiënten.

de evacués werd naar door Duitsers bezet gebied afgevoerd, een ander deel naar door geallieerden bevrijd gebied. Een beperkt aantal mannen bleef achter om de boerderijen te bewaken.

Er zijn twee musea: museum Niemandland in Gendt en in Heteren oorlogsmuseum The Island 1944-1945. Ze zijn klein en intiem, maar brengen duidelijk naar voren dat hier gevochten werd door soldaten van zestien nationaliteiten. In Wolfheze is een kleine verzameling gliders te bezichtigen. In het kader van de bevrijdingsactiviteiten zullen de plekken waar gevechtsvliegtuigen zijn neergestort voorzien worden van een informatiebord.

Achterhoek en Liemers

De Achterhoek werd door geallieerde troepen bevrijd vanuit Duitsland. Het is begrijpelijk dat vele manifestaties grensoverschrijdend zijn. Als start komt op de Heelweg in Dinxperlo een grote, gezamenlijke brunch met Nederlandse en Duitse burgers, kinderen, artiesten en kunstenaars. Gelijktijdig begint hier een estafetteloop. Er komt een reizende expositie 'Kinderen van de vrijheid'. Hierbij speelt het bombardement van Doetinchem een indringende rol. Op stapel staat ook een expositie van entartete kunst gecombineerd met werk van Syrische kunstenaars. 'Kajak - Wat is de vrijheid je waard?' is het verhaal van de zeventienjarige Pieter Timmerman die met een kano naar Engeland wilde vluchten. Tegelijkertijd is er de lancering van de Nederlands-Duitse Vredesprijs voor jongeren van 14-18 jaar. De rockopera *Alle duivels los* baseert zich op ware gebeurtenissen rond de Doetinchemse uitgeverij Misset, waarbij de lotgevallen van onderduikers, Joden en verzetsmensen aan bod komen. Dat de Achterhoek bijzonder veel onderduikers herbergt, is te zien in het onderduikmuseum van Aalten.

Veluwe

In deze regio is men laat gestart met plannen maken, veel staat nog in de steigers. Duidelijk zijn de hoofdlijnen: de Joodse geschiedenis op de Veluwe met de ontruiming van het Apeldoornsche Bosch, het Joodse onderduikkamp bij Vierhouten en de sjoel in Elburg. Daarnaast is er veel aandacht voor represaillemaatregelen zoals de razzia in Putten, de aanslag en executie bij Woeste Hoeve en de evacuatie van tienduizenden burgers uit Arnhem, die dachten voor enkele dagen op de Veluwe onderdak te krijgen. Dit liep echter uit op ruim een half jaar. De bevrijding van Apeldoorn wordt groots en feestelijk gevierd met onder meer een militair defilé. Sluitstuk is het Bevrijdingsfestival in Wageningen op 5 mei, de stad waar de Duitsers capituleerden.